



Profesor Józef Miąso wśród zespołu Zakładu Dziejów Oświaty.

Siedzi prof. Kalina Bartnicka, stoją od lewej: prof. Tadeusz Bieńkowski, mgr Ewelina Tylińska, prof. Leszek Zasztowt, dr Wojciech Sokołowski, prof. Joanna Schiller, prof. Jan Piskurewicz

Joanna Schiller-Walicka  
Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk  
ORCID 0000-0002-2783-2507

---

# Prof. dr hab. Józef Miąso (10 lutego 1930 – 11 kwietnia 2025). Uczony, nauczyciel, organizator nauki

**Prof. Józef Miąso (February 10, 1930 – April 11, 2025).  
A Scholar, Teacher, and Organizer of Science**

Professor Józef Miąso (February 10, 1930 – April 11, 2025) is one of the most important and influential representatives of the postwar history of education, not only as a researcher but also as a co-creator of the methodological and problem-solving principles of this subdiscipline of history. Serving for many years as head of the Department for the History of Education, and then director of the Institute for the History of Science of the Polish Academy of Sciences, he contributed to the establishment and development of an institutional framework not only for the history of education but also for the history of science as a whole. He nurtured and inspired a multitude of researchers who pass on his approach to life and science to subsequent generations of scholars practising this subdiscipline of history, which requires exceptional qualifications. His own scholarly work, exemplary in its historical technique and based on comprehensive source research, has retained its cognitive value despite the passage of time and remains present in the historiography of 19<sup>th</sup>- and 20<sup>th</sup>-century education.

**Keywords:** Józef Miąso, Department for the History of Education, history of education, history of science, Institute for the History of Science of the PAS

**Słowa kluczowe:** Józef Miąso, Pracownia Dziejów Oświaty, historia wychowania, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

Postać Profesora Józefa Miąso ma znaczenie szczególne, pierwszoplanowe, dla powstania oraz rozwoju instytucjonalnego i naukowego dzisiejszego Instytutu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, a zwłaszcza jego Pracowni Dziejów Oświaty. Był nie tylko świadkiem i uczestnikiem, ale też inicjatorem i jednym z głównych aktorów w niełatwym, trwającym ponad 20 lat procesie formowania się dzisiejszego Instytutu, który narodził się w wyniku połączenia dwóch odrębnych placówek naukowych, których byt niejednokrotnie był poważnie zagrożony. Aktywny udział w tym procesie wymagał zdecydowania, odwagi i posiadania jasnej wizji, jaki kształt organizacyjny powinna przybrać ta nowa instytucja naukowa i jakie zadania badawcze pełnić. Jako uczony odegrał równie istotną rolę w powojennych dziejach historii oświaty i wychowania, ale także historii nauki – dwóch stosunkowo młodych dyscyplin naukowych, które dopiero w tym okresie nabierały pełnego kształtu metodologicznego i problemowego, i dla których powstanie pierwszych załączków przyszłego IHN PAN stanowiło oparcie instytucjonalne.

O ścieżce życiowej i zawodowej Profesora i Jego wyjątkowej roli w powojennej historii oświaty i wychowania napisano już sporo<sup>1</sup>. On sam pozostawił także kilka wypowiedzi autobiograficznych, po części już opublikowanych; kolejna pozostała w rękopisie<sup>2</sup>. Niewiele więc będzie można dodać do znanych już faktów z Jego życiorysu – może tylko, dzięki dokumentacji zachowanej w Archiwum Zakładowym IHN PAN, da się je nieco uściślić<sup>3</sup>. Warto natomiast podkreślić, że Profesor nie był jedynie historykiem oświaty i wychowania, ale stał się również znakomitym historykiem nauki. Z pewnością wpłynęła na to sprawowana przez niego wiele lat funkcja dyrektora Instytutu Historii Nauki PAN. Uważał bowiem, że jako szef instytucji zatrudniającej absolwentów wie-

<sup>1</sup> Zob. K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania, oświaty, nauki. Uczony, mistrz, przyjaciel i kolega*, [w:] *Historia. Społeczeństwo. Wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, red. eadem, J. Schiller et al., Pułtusk-Warszawa 2004, s. 13–22; eadem, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania i współtwórca Towarzystwa Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 17/18, s. 162–168; eadem, *Profesorowi Józefowi Miąso – z okazji jubileuszu*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2020, nr 3–4, s. 7–29; W. Szulakiewicz, *Józef Jan Miąso – nestor polskiej historii oświaty i wychowania*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2025, t. 28, nr 2, s. 213–233.

<sup>2</sup> J. Miąso, *Engraved in Memory: A Fragment of Autobiography*, „The Journal of History of Education” [„Przegląd Historyczno-Oświatowy”] 2018, nr 3–4, s. 197–216; idem, *Zapisane w pamięci. Fragment autobiografii*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2019, nr 3–4, s. 118–137; idem, *Moja droga do matury (1945–1950)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2020, nr 3–4, s. 30–53. Kolejna część wspomnień Profesora dotyczy okresu Jego studiów i pierwszych lat pracy w Pracowni Dziejów Oświaty PAN. Dzięki uprzejmości żony Profesora, prof. Teresy Zaniewskiej, mamy nadzieję opublikować tę część w przyszłorocznym tomie „Rozpraw z Dziejów Oświaty”.

<sup>3</sup> Archiwum Zakładowe Instytutu Historii Nauki PAN [AZ IHN PAN], Teczka osobowa nr 65, Prof. dr. hab. Józef Miąso, 1.04.1955 – 31.12.2000, k. nlb.

lu różnych kierunków studiów i w konsekwencji badaczy dziejów szerokiego wachlarza dyscyplin – od nauk ścisłych i technicznych, poprzez nauki przyrodnicze, w tym medycynę i farmację, do nauk humanistycznych i społecznych, ma obowiązek opanować wszelkie tajniki tej szczególnej subdyscypliny historii i być w stanie ocenić dokonania, służyć radą i pomocą wszystkim zatrudnionym w Instytucie. Zainteresowanie historią nauki nie odzwierciedliło się może wyraźnie w Jego własnej twórczości naukowej, ale Profesor czytał wszystkie publikacje, jakie wychodziły spod pióra pracowników Instytutu, na bieżąco śledził ogólnościowy dorobek historii nauki (bo też Jego pragnieniem było wprowadzenie polskiej historii nauki do obiegu międzynarodowego), podpowiadał tematy, wskazywał obszary niezbadane i patronował projektom naukowym, jakie powstawały w IHN PAN. Jego wiedza w tej dziedzinie była imponująca i nie było takiego zagadnienia, o którym nie byłby w stanie dyskutować. Wzbudzało to podziw i uznanie dla szerokości Jego horyzontów naukowych. Cecha ta w niemałym stopniu przyczyniła się do rozwoju Instytutu i wzrastającej renomy samej historii nauki. Takie podejście wynikało też w dużej mierze z Jego przekonania, że historia nauki i historia oświaty są ze sobą nierozzerwalnie związane i stanowią naczynia połączone: jedna wynika z drugiej i jedna od drugiej jest zależna. Miało to również związek z Jego rozumieniem, czym jest lub czym powinna być historia oświaty i wychowania, jak należy ją uprawiać, jakich wymaga kompetencji i jakie jest jej miejsce wśród innych subdyscyplin historycznych. Zagadnienie to leżało Mu na sercu, co widać po licznych Jego wypowiedziach na ten temat zarówno w druku, jak i w dyskusjach podczas seminariów Pracowni (potem Zakładu) Dziejów Oświaty. Jest to ważne dziedzictwo, jakie pozostawił swoim współpracownikom i uczniom, kształtując ich podejście do uprawianej dyscypliny i poszerzając ich horyzonty badawcze, co, mam taką nadzieję, odzwierciedliło się w ich własnej twórczości naukowej.

Profesor urodził się 10 lutego 1930 r. we wsi Witkowice, dziś części miasta Ropczyce, oddalonego o kilkadziesiąt kilometrów od Rzeszowa. Z regionem swego pochodzenia zawsze był mocno związany emocjonalnie i tam też, zgodnie z Jego życzeniem, został pochowany – na cmentarzu w dawnych Witkowicach (nie istnieją one bowiem dzisiaj w sensie administracyjnym), w grobie rodzinnym. W swoich wspomnieniach z dumą podkreślał, że ziemia ropczycka, mimo ubóstwa materialnego i trudnych warunków życia, wydała wielu znakomitych ludzi nauki i kultury: „W Ropczycach urodził się Józef Mehoffer (1869–1946), w Wielopolu Skrzyńskim Tadeusz Kantor (1915–1990), w Broniszowie Karol Olszewski (1846–1915), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, który skroplił tlen, w Małej [filolog klasyczny] Tadeusz Sinko (1877–1966). Stąd pochodzili także wybitni historycy oświaty i nauki – wszyscy pochodzili ze wsi: profesor Stanisław Kot (1885–1975) – Uniwersytet Jagielloński, profe-

sor Kazimierz Kubik (1910–1986) – Uniwersytet Gdański, profesor Stanisław Gawlik (1928–2010) – Uniwersytet Opolski, profesor Stanisław Litak (1932–2010) – Katolicki Uniwersytet Lubelski<sup>4</sup>, wreszcie On sam.

O dzieciństwie i latach szkolnych, aż do uzyskania matury w 1950 r., napisał szeroko w przywołanych już szkicach autobiograficznych<sup>5</sup>. Wspominał w nich kolejne szkoły, nauczycieli – zarówno tych, którzy pozostawili po sobie najlepszą pamięć i którzy przyczynili się do rozwoju Jego zainteresowań i zdolności, jak i tych, którzy, Jego zdaniem, nigdy nie powinni trafić do tego zawodu i którzy wymuszali posłuch wśród uczniów przy pomocy kija. Jego dzieciństwo było ubogie, pochodził bowiem z prostej rodziny robotniczej, ale, sądząc po tonie zapisków Profesora, do wybuchu wojny było szczęśliwe. Pierwszy rok okupacji spędził w niewielkiej, witkowickiej szkole powszechnej, a we wrześniu 1940 r. rozpoczął naukę w koedukacyjnej siedmioklasowej Szkole Powszechnej im. Jana Kasprowicza w Ropczycach. Jak pisał: „Codziennie trzeba mi było pokonywać na piechotę blisko trzy kilometry, jakie dzieliły mój dom rodzinny od szkoły zlokalizowanej przy niebrukowanej ulicy Stawisko. Od tej pory przez prawie dziesięć lat chodziłem do szkoły podstawowej oraz do szkół średnich w tym właśnie małym galicyjskim miasteczku, którego jedynym bogactwem były dobre szkoły i nieźli nauczyciele”<sup>6</sup>.

Po zakończeniu działań wojennych rozpoczął naukę w Gimnazjum Mechanicznym, do którego wcześniej chodził Jego starszy brat, Stanisław. Najbliższa szkoła ogólnokształcąca znajdowała się w Dębicy, a rodziców nie było stać na wysłanie go tam. Być może nauka w szkole zawodowej i wynikające z sytuacji rodzinnej tradycje tego typu kształcenia wpłynęły na późniejsze zainteresowania naukowe Profesora – historia szkolnictwa zawodowego wszelkiego typu w XIX i XX w. stała się na długie lata obiektem Jego badań. Kiedy jednak reaktywowano w Ropczycach Miejskie Koedukacyjne Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Kostki, przeniósł się do niego od razu, już wtedy marząc o dostaniu się na wyższą uczelnię. Jako pierwszemu w rodzinie udało mu się ten cel osiągnąć.

Po maturze uzyskanej w 1950 r. rozpoczął studia historyczne na prywatnym Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Nie mógł pójść na uczelnię państwową ze względu na skazanie Jego brata Stanisława za działalność polityczną – to tragiczne w losach rodzinnych wydarzenie Profesor szeroko opisał w swoich wspomnieniach<sup>7</sup>. Po trzech latach studiów w Lublinie i uzyskaniu dyplomu I stopnia ze specjalnością pedagogiczną kontynuował naukę na studiach magisterskich

<sup>4</sup> J. Miąso, *Zapisane w pamięci*, s. 122.

<sup>5</sup> Zob. przyp. 2.

<sup>6</sup> J. Miąso, *Zapisane w pamięci*, s. 129.

<sup>7</sup> Idem, *Moja droga do matury*, s. 33–36.

na Uniwersytecie Warszawskim. Jego mistrzami byli profesorowie: Stanisław Herbst, Rafał Gerber i Henryk Jabłoński, na którego seminarium napisał obronioną w styczniu 1955 r. pracę magisterską o polityce ugodowej ziemiaństwa w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym<sup>8</sup>. Choć temat ten nie miał odniesień do historii oświaty, Profesor wspominał, że Jabłoński żywo interesował się tą dziedziną i jego uniwersytecki wykład monograficzny poświęcony oświacie ludowej w XIX w. wpłynął na uformowanie się Jego późniejszych zainteresowań badawczych<sup>9</sup>.

11 lutego 1955 r. Komisja Przydziału Pracy dla Absolwentów Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego wystawiła Profesorowi nakaz pracy – niestety zachowana dokumentacja nie mówi, gdzie miałby być zatrudniony. Jednak już 21 marca minister szkolnictwa wyższego uchylił to zarządzenie i skierował „obywatela Miąso Józefa” do Pracowni Dziejów Oświaty, podległej Polskiej Akademii Nauk<sup>10</sup>. 22 marca 1955 r. kierownik powstałej 1 lipca 1953 r. Pracowni Dziejów Oświaty, prof. Łukasz Kurdybacha, pisał do Wydziału I Polskiej Akademii Nauk: „Od 1 marca b.r. ob. Miąso jest w stałym kontakcie z Pracownią Dziejów Oświaty. Ta krótka współpraca i rozmowy z nim wykazały, że ob. mgr Miąso ma poważny stosunek do pracy badawczej oraz dużą znajomość ostatnich dziesięcioleci XIX w. To pozwala przypuszczać, że ob. Miąso stanie się po kilku latach cennym pracownikiem naukowym”<sup>11</sup>. Kilka dni później dyrektor Biura Kadr PAN zawiadamiał, że z dniem 1 kwietnia 1955 r. „obywatel Józef Miąso” zostaje zatrudniony w Pracowni na stanowisku asystenta<sup>12</sup>. Awans na stanowisko starszego asystenta otrzymał 1 lipca 1956 r.<sup>13</sup> na wniosek prof. Kurdybachy, który tak oceniał swojego podwładnego: „Ob. Miąso bardzo sumiennie wypełnia wszystkie swoje obowiązki i robi duże postępy w pracy naukowej”<sup>14</sup>.

Historię Pracowni Dziejów Oświaty do 1974 r. Profesor nakreślił w obszernym artykule, opublikowanym na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty”, roczniku ukazującym się od 1958 r.<sup>15</sup>; sporo informacji o niej zamieścił też w tekście

---

<sup>8</sup> K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania, oświaty, nauki. Uczony, mistrz, przyjaciół i kolega*, s. 15–16.

<sup>9</sup> Ibidem, s. 16, przyp. 11.

<sup>10</sup> AZ IHN PAN, Zmiana nakazu pracy nr DU-I-7c-46/55/PA, k. nlb.

<sup>11</sup> Ibidem, Opinia prof. dr. Łukasza Kurdybachy, 22.03.1955, k. nlb.

<sup>12</sup> Ibidem, Pismo dyrektora Biura Kadr PAN, 28.03.1955, k. nlb.

<sup>13</sup> Ibidem, Pismo Komisji Kwalifikacyjnej dla Pomocniczych Pracowników Nauki, 5.07.1956, k. nlb.

<sup>14</sup> Ibidem, Wniosek prof. dr. Łukasza Kurdybachy do Komisji Kwalifikacyjnej dla Pomocniczych Pracowników Nauki, b.d., k. nlb.

<sup>15</sup> J. Miąso, *Pracownia Dziejów Oświaty Polskiej Akademii Nauk (1953–1974)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2000, t. 40, s. 111–165.

ogłoszonym w księdze jubileuszowej, wydanej z okazji pięćdziesięciolecia działalności Instytutu Historii Nauki PAN<sup>16</sup>. O rozwoju Pracowni, na podstawie tekstów Profesora oraz wspomnień osobistych, pisała też zatrudniona w niej od 1962 r. Kalina Bartnicka. Jeden z rozdziałów książki Władysławy Szulakiewicz o historii oświaty i wychowania w pierwszym okresie Polski powojennej omawia pierwsze lata istnienia Pracowni. Kalina Bartnicka jest również autorką dwóch artykułów biograficznych, poświęconych jej pierwszemu kierownikowi, Łukaszowi Kurdybasze<sup>17</sup>.

Odsyłając więc czytelników do tych obszernych tekstów, które wszechstronnie nakreślają dzieje Pracowni w pierwszym dwudziestolecu jej istnienia, trzeba jedynie przypomnieć skomplikowaną drogę rozwoju instytucjonalnego – od Pracowni Dziejów Oświaty PAN jako odrębnej placówki badawczej do obecnego Instytutu Historii Nauki PAN, oraz rolę Profesora w tej ewolucji.

Pracownia Dziejów Oświaty została powołana uchwałą Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN z 19 maja 1953 r., a 1 lipca 1953 r. rozpoczęła swoją działalność. Na jej kierownika powołano prof. Łukasza Kurdybachę, zaś jego zastępcą został mgr Michał Szulkin, w dokumentach określany mianem „profesora”. Inicjatywa powołania nowego ośrodka badawczego przy świeżo utworzonej Polskiej Akademii Nauk, który miałby zająć się badaniem dziejów oświaty zgodnie z metodologią marksistowsko-leninowską, należała do Kurdybachy, ucznia Stanisława Łempickiego, którego wsparli ówcześni decydenci – profesorowie Zygmunt Modzelewski, Henryk Jabłoński i Stefan Żółkiewski<sup>18</sup>. W tym samym roku Kurdybacha objął jednocześnie kierownictwo Katedry Historii Szkolnictwa i Oświaty na otwartym w 1953 r. Wydziale Pedagogicznym UW. Zadania naukowe Pracowni zostały szczegółowo określone w wydany przez PAN komunikacie dla prasy i obejmowały: prace dokumentacyjne, w postaci rejestrowania i gromadzenia wszelkich materiałów dotyczących dziejów oświaty przed i po 1918 r., przygotowanie trzech monografii poświęconych: Komisji Edukacji Narodowej, szkolnictwu ariańskiemu i strajkowi szkolnemu 1905 r. wreszcie badania nad rozwojem oświaty robotniczej<sup>19</sup>.

<sup>16</sup> Miąso J., *Garść wspomnień i refleksji*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004, s. 33–49.

<sup>17</sup> K. Bartnicka, *Profesorowi Józefowi Miąso – z okazji jubileuszu*, s. 8–12, 20–25; eadem, *Łukasz Kurdybacha (1907–1972). Stan badań i problematyka badawcza*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1997, t. 38, s. 103–145; eadem, *Łukasz Kurdybacha – twórca Pracowni Dziejów Oświaty (1907–1972)*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, s. 109–149; W Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków 2006, s. 79–83.

<sup>18</sup> J. Miąso, *Pracownia Dziejów Oświaty*, s. 111.

<sup>19</sup> Ibidem, s. 114.

Pierwsze lata działalności stały pod znakiem trudności kadrowych, lokalowych, ale też naukowych, związanych z trudnościami z dostępem do materiałów z pierwszego okresu Polski Ludowej. Tym trudnościom towarzyszyły różnorakie konflikty, które mogły dla Pracowni zakończyć się fatalnie. Pierwszym były tarcia między Kurdybachą, uczonym z prawdziwego zdarzenia, a Szulkinem, pochodzącym z politycznego nadania. Spór ten zażegnał Jabłoński, który odwołał Szulkina z funkcji. Kolejnym ciosem dla rozwoju Pracowni było wydzielenie z niej niewielkiej grupy badawczej, której przewodził zatrudniony od początku prof. Marian Falski, twórca znanego chyba wszystkim elementarza, ale także wybitny badacz ustrojów szkolnych. W efekcie w 1958 r. powstała pod kierownictwem Falskiego samodzielna Pracownia Ustroju i Organizacji Oświaty, co, jak komentuje Profesor, osłabiło potencjał naukowy Pracowni, a także było błędem, ponieważ wydzielenie z małej, dopiero formującej się placówki, drugiej, jeszcze mniejszej, przyczyniło się do upadku tej ostatniej<sup>20</sup>. Kolejny konflikt narodził się w 1957 r. między Kurdybachą a jego zastępcami – magistrami Henrykiem Garbowskim i Zbigniewem Marciniakiem. Jego tłem była rozbieżność poglądów na temat istoty pracy naukowej i sposobu kierowania Pracownią. Spór zakończył się odejściem pięciu osób do utworzonej z inicjatywy Jabłońskiego Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa<sup>21</sup>, która od 1969 r. znajduje się w strukturze Instytutu Badań Literackich PAN.

Rok odwilży – 1956 r. – przyniósł kolejny cios wymierzony w Pracownię. Na fali żądań demokratyzacji życia społecznego, w tym także naukowego, z jednej strony dało się odczuć liberalizację polityki kadrowej, finansowej i wydawniczej władz PAN wobec Pracowni, z drugiej jednak stała się ona obiektem ataku środowiska krakowskiego, źle usposobionego do całej Akademii i żądającego przywrócenia Polskiej Akademii Umiejętności. Krakowscy historycy wychowania w memoriale skierowanym 25 kwietnia 1956 r. do władz PAN skrytykowali działalność badawczą Pracowni, domagali się utworzenia przy niej Rady Naukowej i powołania filii w Krakowie i Wrocławiu. Po latach wypowiedź tę Profesor ocenił jako wyraz „chorobliwych ambicji organizatorów tej gorszącej demonstracji”, dzieląc zdanie Falskiego, który uznał ją za niesprawiedliwą i krzywdzącą<sup>22</sup>. Wystąpienie krakowskich profesorów na kilka lat uniemożliwiło nawiązanie ściślejszej współpracy, wbrew dążeniom Pracowni do skupienia wokół niej ogólnopolskiego środowiska historyków oświaty i wychowania. Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte przyniosły jednak przełamanie tej niechęci, także dzięki staraniom Profesora, i odtąd Kamilla Mrozowska, Stanisław Tync, Mirosława Chamcówna, Jan Hulewicz czy Henryk Barycz stali się

<sup>20</sup> Ibidem, s. 118.

<sup>21</sup> Ibidem, s. 118–119.

<sup>22</sup> Ibidem, s. 124.

bliskimi współpracownikami Pracowni, a potem całego Instytutu. *Notabene*, Kurdybacha od 1955 r. czynił starania o utworzenie filii w Krakowie, Wrocławiu i Poznaniu, występował o przekształcenie Pracowni w Zakład, a następnie Instytut. Jego apele nie odniosły jednak skutku. Co gorsza, na początku lat sześćdziesiątych powstała w Akademii tendencja do likwidacji małych placówek badawczych (od kilku lat taką tendencję, niestety, obserwujemy i dzisiaj), co mogło zakończyć się likwidacją Pracowni. Uratowało ją zaawansowanie prac zespołowych nad kilkutomową *Historią wychowania*. Wspominając realia końca lat sześćdziesiątych, Profesor pisał: „Decyzja o utrzymaniu Pracowni jako jednostki samodzielnej tylko do czasu zakończenia prac nad trzecim tomem *Historii wychowania* nie sprzyjała normalnej pracy naukowej, gdyż pogłębiała atmosferę tymczasowości i niepewności jutra. Zmuszała ona do zawężenia profilu badawczego do XX wieku, co z kolei prowadziło do rozluźnienia związków z innymi ośrodkami naukowymi, które nie zajmowały się tym okresem oraz do podejmowania przez pracowników etatowych całkowicie nowych zadań”<sup>23</sup>. Pocucie tymczasowości i niepewności jutra towarzyszy pracownikom IHN PAN do dziś, choć wynika ono głównie ze stałego, drastycznego niedofinansowania działalności naukowej Instytutu.

U schyłku lat pięćdziesiątych Pracownia uruchomiła własne wydawnictwa. Były to: wychodząca od 1957 r. seria Monografie z Dziejów Oświaty, wspomniany już, ukazujący się od 1958 r. rocznik „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, wreszcie seria źródłowa Archiwum Dziejów Oświaty, której tom pierwszy wyszedł drukiem w 1959 r. Redaktorem wszystkich wydawnictw seryjnych został Kurdybacha, a Profesor sekretarzem „Rozpraw”.

W 1968 r., po wydarzeniach marcowych, wprowadzono zakaz pracy naukowców na dwóch etatach. Szkodliwość tego zakazu dla nauki, studentów i samych pracowników naukowych rychło się ujawniła. Nie dało to jednak do myślenia współczesnym władzom ministerialnym, które 11 lat temu wprowadziły identyczną regulację, tym razem spowodowaną wygodą urzędniczą, żeby nie było kłopotów z decyzją, jakiej instytucji przypisać „punkty” uzyskane przez konkretnego badacza. Kurdybacha wybrał wtedy pracę na UW, kierownictwo Pracowni powierzając Profesorowi<sup>24</sup>, który także, po śmierci Kurdybachy w 1972 r., przejął redakcję jej wydawnictw. W 1976 r. Archiwum Dziejów Oświaty przeszło w ręce Kaliny Bartnickiej.

W świetle wspomnień współpracowników Kurdybacha był człowiekiem o trudnym usposobieniu – schorowanym, drażliwym, dbającym o zespół Pracowni, ale surowym i bardzo wymagającym<sup>25</sup>. Tym większego znaczenia nabierają więc

<sup>23</sup> Ibidem, s. 154.

<sup>24</sup> Nominację Profesor otrzymał 1.10.1968. AZ IHN PAN, k. nlb.

<sup>25</sup> K. Bartnicka, *Profesorowi Józefowi Miąso – z okazji jubileuszu*, s. 21–22.

jego opinie o Profesorze, bez wyjątku pozytywne. Wkrótce po uzyskaniu przez Profesora doktoratu w 1959 r.<sup>26</sup> Kurdybacha pisał: „Dr Józef Miąso rozpoczął pracę asystencką w Pracowni Dziejów Oświaty w 1955 r. Przez cały okres pracy odznaczał się zawsze wielką sumiennością w spełnianiu wszystkich obowiązków i pracowitością. W 1956 r. rozpoczął zbieranie materiałów do pracy doktorskiej i mimo to, że były one rozrzucone po wszystkich archiwach krajowych i radzieckich (Moskwa, Leningrad) ukończył pracę w r.b. Praca oceniona pozytywnie przez trzech recenzentów została uznana jako doktorska, obrona zaś zakończona 3 grudnia b.r. W czasie przygotowywania pracy doktorskiej Ob. Miąso drukował 3 rozprawy na marginesie głównego tematu oraz opracował dla Towarzystwa Wiedzy Powszechnej skrypt: *Historia oświaty dorosłych*”<sup>27</sup>.

Kilka lat po śmierci Kurdybachy Profesor swoiście podziękował mu za wspólnie przepracowane lata i opiekę naukową, wydając, we własnym wyborze i z obszernym wstępem, jego *Pisma wybrane*<sup>28</sup>.

Objęcie przez Profesora kierownictwa Pracowni zostało przyjęte z aprobatą przez jej pracowników. Nie oznaczało to jednak, że minęły wszelkie zagrożenia dla jej bytu. Na dążenia PAN do likwidacji małych instytucji jej podległych nałożył się kolejny atak środowiska krakowskiego, tym razem dotyczący oceny pierwszego z dwóch tomów *Historii wychowania*, które, pod redakcją Kurdybachy, wysiłkiem całego zespołu Pracowni i jej współpracowników, ukazały się drukiem w latach 1965–1967. Z perspektywy czasu Profesor część zarzutów uznał za słuszne, wiele z nich jednak miało w Jego ocenie akcenty osobiste. Zabrakło też w tej krytyce wszechstronnej oceny wartościowych i nowatorskich ujęć, jakie się w nim znalazły<sup>29</sup>.

Dwa tomy syntezy (czy też podręcznika, wiele lat bowiem służył studentom pedagogiki do zapoznania się z kursem historii wychowania, dziś stopniowo eliminowanej z programu uniwersyteckiego) nie zawierały całości dziejów edukacji, kończąc się na przełomie XIX i XX w. Podjęta przez Profesora ich kontynuacja, obejmująca XX w., uratowała, jak wspomnieliśmy, zagrożone istnienie Pracowni.

Podobny los mógł czekać inną z niewielkich placówek PAN – kierowany przez prof. Bogdana Suchodolskiego Zakład Historii Nauki i Techniki PAN.

<sup>26</sup> AZ IHN PAN, Zaświadczenie z 8.12.1959 Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziału Pedagogiki o decyzji Rady Wydziału z 3.12.1959 o nadaniu mgr Józefowi Miąso stopnia naukowego doktora pedagogiki, k. nlb.

<sup>27</sup> Ibidem, Ocena kwalifikacji dra Józefa Miąso prof. dra Łukasza Kurdybachy, b.d., k. nlb. Wspomnianym skryptem był J. Miąso, *Zarys dziejów oświaty dorosłych w Polsce. (Skrypt dla słuchaczy korespondencyjnego Studium Oświaty i Kultury Dorosłych TWP)*, Warszawa 1959.

<sup>28</sup> Ł. Kurdybacha, *Pisma wybrane*, wybór, wstęp J. Miąso, t. 1–3, Warszawa 1976.

<sup>29</sup> J. Miąso, *Pracownia Dziejów Oświaty*, s. 145–148.

Powstał on 1 lipca 1958 r. jako placówka pomocnicza Wydziału I Nauk Społecznych PAN i składał się pierwotnie z pięciu pracowni oraz dwóch grup roboczych w Krakowie i Wrocławiu<sup>30</sup>. Tak jak Pracownia Dziejów Oświaty w swojej dziedzinie, Zakład realizował wielkie zbiorowe dzieło syntetyczne *Historię nauki polskiej*, której kolejne tomy, pod redakcją Suchodolskiego, zaczęły się ukazywać od 1970 r. – rok później tom pierwszy został uhonorowany nagrodą Międzynarodowej Akademii Historii Nauki w Paryżu. Mimo tego sukcesu Zakładowi, w związku z planowanym przejściem Suchodolskiego na emeryturę, mogła grozić likwidacja. Kierownicy obu placówek podjęli rozmowy na temat ich połączenia w „jeden prężny ośrodek badań nad dziejami nauki i edukacji”<sup>31</sup>. Powołana przez Wydział I PAN komisja, w której posiedzeniach Profesor aktywnie uczestniczył, opowiedziała się za tym projektem i w ten sposób, 9 lipca 1974 r., narodził się Zakład Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. W uchwale Prezydium PAN znajdowało się zalecenie kontynuowania „badań nad historią nauki polskiej i dziejami narodowej edukacji, rozwinięcie badań nad historią techniki, zwłaszcza polskiej myśli technicznej, oraz wkładem Polaków do nauki światowej”<sup>32</sup>. Tego samego dnia Profesor otrzymał nominację na stanowisko kierownika Zakładu, którym zarządzał, a od 16 czerwca 1977 r. Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, do 29 grudnia 1989 r., a więc przez okres 15 lat<sup>33</sup>. Zgodnie z zarządzeniem świeżo nominowanego dyrektora IHNOiT PAN z 28 lipca 1978 r., nowo powołany Instytut składał się z siedmiu zakładów, w tym Zakładu Dziejów Oświaty, oraz dwóch filii – w Krakowie i we Wrocławiu<sup>34</sup>. W styczniu 1994 r., już pod inną dyrekcją, zmieniono jego nazwę na Instytut Historii Nauki PAN i choć w statucie znalazły się słowa o prowadzeniu badań naukowych w zakresie historii nauki, techniki i oświaty, zmiana ta została z przykrością przyjęta przez pracowników Zakładu Dziejów Oświaty, którzy odebrali to jako umniejszenie ich roli założycielskiej w powstaniu Instytutu i obniżenie znaczenia badań historycznooświatowych.

Pod kierownictwem Profesora IHNOiT PAN prężnie się rozwijał – ukazywały się kolejne tomy *Historii nauki polskiej*, doprowadzone już za dyrekcji ucznia Profesora, prof. Leszka Zasztowta, do czasów współczesnych<sup>35</sup>; w 1980 r.

<sup>30</sup> W. Sygocki, *Instytut Historii Nauki PAN w latach 1953-2003. Kalendarium*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953-2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, s. 20-21.

<sup>31</sup> J. Miąso, *Garść wspomnień i refleksji*, s. 41.

<sup>32</sup> Ibidem.

<sup>33</sup> AZ IHN PAN, Pismo Sekretarza Naukowego PAN Romana Neya z 29.12.1989, k. nlb.

<sup>34</sup> W. Sygocki, *Instytut Historii Nauki PAN w latach 1953-2003. Kalendarium*, s. 25-26.

<sup>35</sup> *Historia nauki polskiej*, t. X 1944-1989, cz. 1 *Warunki rozwoju nauki polskiej. Państwo i społeczeństwo*, cz. 2 *Instytucje*, cz. 3 *Idee i praktyka*, red. L. Zasztowt, J. Schiller-Walicka, Warszawa 2015, ss. 447, 717, 445.

została opublikowana dwutomowa *Historia wychowania. Wiek XX*, przygotowana pod redakcją Profesora przez zespół Zakładu Dziejów Oświaty oraz grono współpracowników krajowych i zagranicznych<sup>36</sup>, a więc zamierzenia badawcze, które przyczyniły się do uratowania bytu wcześniejszych Pracowni i Zakładu. O innych osiągnięciach Instytutu, znaczących seriach wydawniczych i szeroko zakrojonych projektach naukowych, podejmowanych przez pozostałe zakłady nie sposób pisać, było ich bowiem zbyt wiele. Nie ulega jednak wątpliwości, że w poważnej mierze swoje powstanie i dalszą egzystencję Instytut zawdzięczał Profesorowi.

Równolegle do działalności organizacyjnej na niwie Pracowni, Zakładu, a wreszcie Instytutu, Profesor prowadził własne badania naukowe, zajmował się kształceniem młodych adeptów, jacy trafiali do Zakładu Dziejów Oświaty, a także udzielał się jako nauczyciel akademicki.

W bibliografii końcowej zamieściłam spis najważniejszych osiągnięć publikacyjnych Profesora, wydanych do ostatnich dni Jego aktywności naukowej i uszeregowanych w kolejności chronologicznej. Dla zapoznania się z całością Jego dorobku do 2003 r. można sięgnąć do bibliografii prac Profesora, sporządzonej przez Ewelinę Tylińską<sup>37</sup>.

Podstawą uzyskania przez Niego w 1959 r. stopnia doktora była praca *Uniwersytet dla Wszystkich*, która ukazała się drukiem w 1960 r. Książka ta, oprócz stopnia doktorskiego, przyniosła Mu dwie nagrody: Towarzystwa Wiedzy Powszechniej oraz nagrodę im. Ludwika Krzywickiego, przyznaną przez Instytut Gospodarstwa Społecznego<sup>38</sup>. Cztery lata później Profesor ogłosił monografię współtwórcy tej instytucji oświatowej, Ludwika Krzywickiego, skupiając się na oświatowej stronie działalności tego wybitnego socjologa, ekonomisty, pedagoga i działacza społecznego<sup>39</sup>. Jednocześnie pracował nad rozprawą habilitacyjną, w której nakreślił szeroką panoramę szkolnictwa zawodowego w Królestwie Polskim w długim XIX w.<sup>40</sup> Jest to książka, która do dziś nie straciła walorów naukowych i stanowi punkt odniesienia dla kolejnych pokoleń badaczy. Sam temat był nowatorski, pozbawiony, poza przyczynkami, szerszych opracowań, wymagał więc „pracy u podstaw” – od nakreślenia jego obszaru badawczego po

<sup>36</sup> *Historia wychowania. Wiek XX*, t. 1–2, red. J. Miąso, wyd. 1, Warszawa 1980 (wyd. 2, 1981, wyd. 3, 1984).

<sup>37</sup> E. Tylińska, *Bibliografia prac Józefa Miąso za lata 1958–2003*, [w:] *Historia. Społeczeństwo. Wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, red. K. Bartnicka, J. Schiller et al., Pułtusk-Warszawa 2004, s. 23–34.

<sup>38</sup> K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania, oświaty, nauki*, s. 18.

<sup>39</sup> J. Miąso, *Uniwersytet dla Wszystkich*, Warszawa 1960; idem, *Ludwik Krzywicki. Działalność i ideologia oświatowa*, Warszawa 1964.

<sup>40</sup> Idem, *Szkolnictwo zawodowe w Królestwie Polskim w latach 1815–1915*, Wrocław 1966.

gruntowną kwerendę źródłową. W znacznym stopniu Profesor prowadził ją w archiwach rosyjskich, przedzierając się przez materiały dotąd nieznane. Na przełomie lat 1961 i 1962 spędził kilka miesięcy w archiwach Moskwy i Petersburga (gdzie krótko przebywał już wcześniej w latach 1958 i 1959) i często opowiadał o swoich tamtejszych doświadczeniach. Jak wiedzą wszyscy historycy, którym zdarzyło się pracować w archiwach radzieckich, był to czas, gdy nie było dostępu do inwentarzy. Po zameldowaniu się w archiwum, otrzymywało się miejscowego opiekuna-archiwistę, od którego wiedzy, dobrej woli i humoru zależało, jakich materiałów dostarczy petentowi. Profesor nie miał szczęścia i przez pierwsze dni pobytu przywożono Mu wózkiem stopy zbutwiałych akt, zdejmowanych z półki na „chybił-trafił” i zupełnie nieodpowiadających Jego tematowi, którego zakres szczegółowo wyjaśnił swemu opiekunowi. Przeglądał papiery w takim tempie, że codziennie, na zakończenie pracy archiwum oddawał całą zawartość wózka do magazynu. W końcu ujęty Jego pracowitością i determinacją archiwista przyłożył się do pracy i zaczął przywozić stosowne materiały. Zdobycze rosyjskie pozwoliły na napisanie pracy, której wartość naukową trudno przecenić; stały się też podstawą Jego drobniejszych, pobocznych tekstów. Za swoją książkę Profesor otrzymał nagrodę Wydziału I Nauk Społecznych PAN.

Do historii szkolnictwa zawodowego Profesor wracał niejednokrotnie, publikując artykuły o szkołach realnych, handlowych, kolejowych, technicznych, zawodowych szkołach doszkalających, zarówno w XIX w., jak i w okresie międzywojennym<sup>41</sup>. Ukoronowaniem Jego zainteresowań tą tematyką była kolejna monografia *Szkoły zawodowe w Polsce w latach 1918–1939. Ich rozwój, organizacja i funkcje społeczne*, za którą otrzymał nagrodę naukową II stopnia Ministra Edukacji Narodowej<sup>42</sup>. Łączył te zagadnienia z problematyką, od której rozpoczął swoją pracę naukową – oświatą dorosłych. Poświęcił tej tematyce kilka ważkich publikacji<sup>43</sup>.

<sup>41</sup> J. Miąso, *Szkoły realne w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1963, t. 6, s. 93–123; idem, *Z dziejów szkół kolejowych w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1964, t. 7, s. 123–144; idem, *Szkolnictwo handlowe w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1965, t. 8, s. 133–168; idem, *Szkolnictwo doszkalające zawodowe w Polsce w latach 1918–1939*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1972, t. 15, s. 25–59; idem, *Kształcenie zawodowe młodzieży pracującej (1918–1939)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1987, t. 30, s. 135–157; idem, *Szkoły techniczne w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2004, nr 3–4, s. 5–19.

<sup>42</sup> Idem, *Szkoły zawodowe w Polsce w latach 1918–1939. Ich rozwój, organizacja i funkcje społeczne*, Wrocław 1988. Zob. K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania i współtwórca Towarzystwa Historii Edukacji*, s. 165.

<sup>43</sup> J. Miąso, *Oświata dorosłych w Wielkiej Brytanii pierwszej połowy XIX w.*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1980, t. 23, s. 101–124; idem, *Oświata dorosłych w Warszawie na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Warszawa XIX wieku 1795–1918*, red. R. Kołodziejczyk, J. Kosim, J. Leskiewiczowa, Warszawa 1971, s. 295–316; idem, *Warunki rozwoju oświaty wśród robotników Królestwa Polskiego drugiej połowy*

Kolejnym obszarem zainteresowań Profesora była historia oświaty polonijnej, głównie w Stanach Zjednoczonych. Zebranie materiałów umożliwił Mu pobyt na przełomie lat 1966 i 1967 w USA, w ramach stypendium Fundacji Kościuszkowskiej. Obok kilku artykułów, plonem tych badań była książka *Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych*, która ukazała się w 1970 r. Jej wersja anglojęzyczna *The History of the Education of Polish Immigrants in the United States* została opublikowana w 1977 r. w Nowym Jorku.

Choć zawsze za swoją ojczyznę uważał ziemię ropiczyką, większość życia przyszło mu spędzić w Warszawie. W swoich badaniach zajmował się więc także historią oświaty w stolicy – od udziału w przywołanej już w przypisie pracy zbiorowej *Warszawa XIX wieku 1795–1918* do historii „dzielnicowych”, w których zamieszczał opracowania dotyczące ich szkolnictwa<sup>44</sup>.

Oświata zawodowa, robotnicza czy edukacja dorosłych na ziemiach polskich i poza nimi, nie wyczerpywały problematyki Jego badań naukowych. Do osiągnięć najwyższej próby można zaliczyć kilka Jego artykułów, publikowanych przeważnie na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty”, które świadczyły o odkrywaniu przez Niego dotąd nierozpoznanych lub znanych tylko powierzchownie obszarów badawczych, gruntowności poszukiwań źródłowych i formułowaniu na tej podstawie nowych interpretacji. Zaliczyć tu trzeba głównie prace pochodzące z późniejszego okresu Jego działalności jak: *Uniwersytecka tradycja kształcenia nauczycieli*<sup>45</sup>, *Tajne nauczanie w Królestwie Polskim w świetle dokumentów władz rosyjskich*<sup>46</sup>, *Szkolnictwo carskiej Rosji w świetle historiografii amerykańskiej i brytyjskiej*<sup>47</sup>, *Reformy oświatowe w Prusach, Austrii i Rosji i ich wpływ na szkolnictwo na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX wieku*<sup>48</sup>, *Z dziejów polskiego mecenatu naukowego i oświatowego w Rosji. (Uniwersytet Ludowy im. Alfonsa Szaniawskiego w Moskwie*<sup>49</sup>, *Rola Konwiktu Szaniawskich w Łukowie w edukacji młodzieży drobnoszlacheckiej*<sup>50</sup>, *Komisja Pedagogiczna Ministerstwa Wyznań*

---

*XIX wieku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1981, t. 24, s. 143–174; idem, *Geneza i rozwój uniwersytetów powszechnych w Anglii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1984, t. 26, s. 109–140.

<sup>44</sup> Idem, *Rozwój oświaty w dzielnicach Ochota do 1945 r.* [w:] *Dzieje Ochoty*, red. J. Kazimierski et al., Warszawa 1973, s. 459–468; idem, *Szkolnictwo i oświata Woli*, [w:] *Dzieje Woli*, red. J. Kazimierski, R. Kołodziejczyk, Ż. Kormanowa, H. Rostkowska, Warszawa 1974, s. 621–636; idem, *Szkolnictwo i oświata*, [w:] *Dzieje Śródmieścia*, red. J. Kazimierski, R. Kołodziejczyk, Ż. Kormanowa, H. Rostkowska, Warszawa 1975, s. 645–658.

<sup>45</sup> „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1985, t. 28, s. 49–64.

<sup>46</sup> Ibidem, 1990, t. 33, s. 47–85.

<sup>47</sup> Ibidem, 1992, t. 35, s. 115–137.

<sup>48</sup> „Kwartalnik Pedagogiczny” 1995 [1996], nr 3, s. 123–139.

<sup>49</sup> „Ars Educandi” 1998, t. 1, s. 11–30.

<sup>50</sup> [w:] *Religie, edukacja, kultura. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Stanisławowi Litakowi*, red. M. Surdacki, Lublin 2002, s. 359–372.

„Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2025, t. LXII

*Religijnych i Oświecenia Publicznego (1921–1928) i jej rola w rozwoju nauk pedagogicznych*<sup>51</sup>, *Walka o narodową szkołę w Królestwie Polskim w latach 1905–1907 (w stulecie strajku szkolnego)*<sup>52</sup>, *Szkolnictwo w XIX-wiecznej Europie i początki pedagogiki porównawczej w Anglii*<sup>53</sup>. Były to prace dojrzałego badacza, o w pełni ugruntowanym warsztacie naukowym, który podsumowywał w nich efekty swoich wieloletnich poszukiwań archiwalnych, szerokiego odczytania i przemyślenia podejmowanych w nich zagadnień. Większość wymienionych tu artykułów znalazła się w Profesorze *Wybranych pracach z historii wychowania*, wydanych w 1997 r. Antologia została przygotowana głównie na użytek studentów Wyższej Szkoły Humanistycznej w Puławach, w której Profesor zaczął wykładać z chwilą jej powstania w 1994 r. Choć artykuły te nie należą do łatwych w lekturze – gęste od faktografii, napisane ściśle naukowym językiem i opatrzone rozbudowanym aparatem naukowym – spotkały się z dużym zainteresowaniem ze strony studentów, którzy, mając do wyboru całą listę dodatkowych lektur, chętnie sięgali właśnie po Jego prace.

Profesor lubił dzielić się swoją wiedzą, dlatego też niemal od początku swojej pracy naukowej, bo od 1957 r., zajmował się dydaktyką. Najpierw były to wyjazdy do różnych miejsc w Polsce – Białegostoku, Gdańska, Katowic, Poznania – gdzie prowadził zajęcia dla studentów zaocznych<sup>54</sup>. W 1973 r. związał się z Katedrą Historii Oświaty i Wychowania na Wydziale Pedagogicznym UW, objął jej kierownictwo (po prof. Kurdybasze) i wykładał do 1991 r.<sup>55</sup> Kiedy z początkiem lat dziewięćdziesiątych rozpoczął się nowy etap w rozwoju polskiego szkolnictwa wyższego i zaczęły powstawać uczelnie prywatne, Profesor, wraz z grupą historyków wychowania z IHN PAN i UW, rozpoczął pracę w nowo założonej Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu<sup>56</sup>. Po roku doszło do secesji i spora część wykładowców, pod przewodnictwem profesorów Andrzeja Bartnickiego i Adama Koseskiego, utworzyła Wyższą Szkołę Humanistyczną w Puławach, przemianowaną w 2006 r. na Akademię Humanistyczną im. Aleksandra

<sup>51</sup> „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2003, t. 42, s. 135–159.

<sup>52</sup> Ibidem, 2005, t. 44, s. 75–103.

<sup>53</sup> Ibidem, 2009, t. 46, s. 85–146.

<sup>54</sup> K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania, oświaty, nauki*, s. 20.

<sup>55</sup> Szerzej zob. I. Szybiak, *Katedra Historii Oświaty i Wychowania (1953–2003)*, [w:] *Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Jubileusz pięćdziesięciolecia*, red. J. Kamińska, Warszawa 2004, s. 183–226; J. Kamińska, *Dzieje Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Zarys*, [w:] *Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Jubileusz pięćdziesięciolecia*, red. eadem, Warszawa 2004, s. 183–226.

<sup>56</sup> AZ IHN PAN, Świadectwo pracy w Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu 1.10.1993 – 30.06.1994, k. nlb.

Gieysztor. Profesor wykładał w niej jeszcze długo po przejściu w IHN PAN na emeryturę, co nastąpiło 31 grudnia 2000 r.<sup>57</sup>

Kształceniem zajmował się również na gruncie Instytutu. Pod Jego kierunkiem przygotowali prace doktorskie: Janina Chodakowska<sup>58</sup>, Leszek Zasztowt<sup>59</sup> i Joanna Schiller<sup>60</sup>. Choć był na ogół niezwykle zajęty obowiązkami dyrektorskimi, znajdował czas na pojawianie się w pokoju Zakładu Dziejów Oświaty, zawsze w czwartki, przekształcając rozmowy w mini-seminaria, podczas których opowiadał o swoich pracach i dzielił swoimi przemyśleniami. Obok tego w miarę regularnie odbywały się „oficjalne” seminaria, na których pracownicy referowali postępy swoich prac naukowych.

Zagadnienie stosunku Profesora do istoty i podejścia metodologicznego do badań historycznooświatowych przedstawiła szczegółowo Kalina Bartnicka. Wskazując na ciągłość „ideową” profesorów: Stanisława Łempickiego i Stanisława Kota – Łukasza Kurdybachy – Józefa Miąso, konstatowała: „Łempicki i Kot historię wychowania uważali za subdyscyplinę nauk historycznych, autonomiczną, nomotetyczną, która bada zagadnienia pedagogiczne metodami historycznymi, w kontekście społecznym i kulturalnym epoki w danym czasie i na danym obszarze, zgodnie ze stanem przemian i potrzeb ekonomiczno-społecznych określonego środowiska, z poziomem nauki, filozofii, kultury, prawa i polityki. Uważali też, że powinna stanowić jeden z podstawowych przedmiotów w kształceniu nauczycieli. Zakres pola badawczego historii wychowania obejmuje zarówno praktykę, jak i teorię pedagogiczną, a badania muszą być opierane na materiałach źródłowych”<sup>61</sup>.

Przekładając te postulaty na język praktyki naukowej, której uczył nas Profesor, zawierała się w nich potrzeba dostrzegania szerokiego obszaru badawczego historii wychowania. Zjawiskami edukacyjnymi są bowiem nie tylko szkoła i inne instytucje powołane do wychowywania i nauczania, ale wpływ na kształ-

---

<sup>57</sup> Ibidem, Pismo prof. Mirosława Mossakowskiego w sprawie wygaśnięcia stosunku pracy w PAN na podstawie mianowania z dniem 31.12.2000, k. nlb

<sup>58</sup> Praca „Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce Ludowej w latach 1944–1951”, obrona 20.06.1979. Druk: Wrocław 1981, Monografie z Dziejów Oświaty, t. 26.

<sup>59</sup> Praca „Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim w latach 1864–1905”, obrona 30.01.1986. Druk: Warszawa 1989, Monografie z Dziejów Oświaty, t. 32.

<sup>60</sup> Praca „Nauczyciele warszawskich rządowych szkół średnich w latach 1795–1862, obrona: 7.12.1995. Druk: *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich publicznych szkół średnich 1795–1862*, Warszawa 1998, Monografie z Dziejów Oświaty, t. 39. Zob. J. Kowalska, *Wykaz promocji doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich uzyskanych w IHN PAN*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, s. 417–422.

<sup>61</sup> K. Bartnicka, *Profesorowi Józefowi Miąso – z okazji jubileuszu*, s. 13. Zob. też K. Jakubiak, *Kształtowanie podstaw metodologicznych i dydaktycznych historii wychowania w II Rzeczypospolitej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2000, t. 40, s. 177–188.

towanie się potencjału fizycznego, intelektualnego i moralnego człowieka ma całe środowisko – ludzie i rzeczy – otaczające go od jego narodzin do chwili śmierci. Takie spojrzenie wymuszało uwzględnianie w badaniach owego szerokiego tła historycznego, zarówno ogólnego, jak i właściwego dla opisywanego zjawiska czy postaci. Postawa Profesora, którą starał się przekazać swoim uczniom, uświadamiała, jak kluczowym elementem w badaniach nad historią społeczną jest historia edukacji, rozumiana jako badanie gruntu, z którego wyrastają wszystkie ludzkie światopoglądy i wynikające z nich kierunki oraz sposoby myślenia i działania – tak władców i polityków, jak zwykłych, szarych ludzi.

Wspominałam wcześniej, że pragnieniem Profesora było wprowadzenie polskiej historii nauki, oświaty i wychowania na forum międzynarodowe. Uważał, że nasze badania w tym zakresie nie ustępują osiągnięciom zachodnim, a kontakty z nauką światową są niezbędne dla rozwoju młodych badaczy. Sam często jeździł za granicę, przeprowadzając kwerendy i biorąc udział w konferencjach naukowych, co umożliwiała Mu dobra znajomość języków angielskiego i rosyjskiego. W 1979 r. Profesor był jednym ze współzałożycieli międzynarodowej organizacji historyków edukacji – The International Standing Conference for the History of Education (ISCHE) i członkiem jej zarządu<sup>62</sup>. Jako dyrektor Instytutu inicjował i organizował międzynarodowe spotkania naukowe, m.in. w 1980 r. odbyła się wielka konferencja w Jabłonie, która zgromadziła wiodących historyków edukacji z całego świata. Omówienie jej przebiegu i znaczenia naukowego Profesor opublikował na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty”<sup>63</sup>. Dzięki Jego kontaktom międzynarodowym biblioteka Zakładu Dziejów Oświaty wzbogaciła się o wiele zagranicznych książek i czasopism, niedostępnych w Polsce, pochodzących z darów od goszczących w naszym kraju uczonych, przywożonych przez Profesora z pobytów w różnych częściach świata lub pozyskiwanych drogą wymiany. Zabiegał o możliwości wyjazdów dla pracowników IHN PAN, delegował na kursy językowe, jakie do 1989 r. prowadzono dla pracowników Akademii.

W 2000 r. był także inicjatorem powstania polskiego Towarzystwa Historii Edukacji, którego został członkiem honorowym, i które skupia ogólnopolskie środowisko historyków wychowania<sup>64</sup>. W dniach 4–5 czerwca 2025 r. odbyły się obchody 25-lecia THE, podczas których pośmiertnie przyznano Profesorowi medal pamiątkowy<sup>65</sup>. Dzięki powołaniu THE, historycy edukacji zyskali

<sup>62</sup> K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania, oświaty, nauki*, s. 20.

<sup>63</sup> J. Miąso, *Międzynarodowa Konferencja Historyków Oświaty*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1983, t. 25, s. 93–104.

<sup>64</sup> K. Bartnicka, *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania i współtwórca Towarzystwa Historii Edukacji*, s. 166–168.

<sup>65</sup> Zob. <https://www.pedagog.uw.edu.pl/2025/06/09/25-lecie-towarzystwa-historii-edukacji/> [dostęp 25.08.2025].

forum, na którym mogą dyskutować o swojej dyscyplinie i walczyć o należne jej miejsce wśród innych subdyscyplin historycznych.

W swojej działalności badawczej Profesor szedł z duchem czasu – kiedy w naszych realiach naukowych pojawiły się granty, był jednym z pierwszych, który wystąpił o jego przyznanie. W 1993 r. uzyskał finansowanie na realizację projektu badawczego *Edukacja Polaków pod berłem carów 1815–1915*. Uczestnikami tego projektu, obok Profesora, który opracował część poświęconą oświacie w Królestwie Polskim, byli: Leszek Zasztowt, który napisał część o edukacji Polaków na Ziemiach Zabrzanych, i Joanna Schiller, która przygotowała bibliografię do całości tematu. Niestety, opracowanie to nie ukazało się drukiem i pozostało w maszynopisie.

Za dokonania naukowe, organizacyjne i dydaktyczne Profesor był wielokrotnie nagradzany: w 1968 r. otrzymał Złoty Krzyż Zasługi, w 1971 r. Medal Komisji Edukacji Narodowej i Złotą Odznakę Związku Nauczycielstwa Polskiego, w 1973 r. odznakę Zasłużony Działacz Kultury, w 1974 r. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, w 1977 r. Złotą Odznakę Miasta Krakowa, w 1978 r. Złotą Odznakę „Za zasługi dla Warszawy” i w 1983 r. Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski<sup>66</sup>.

Po przejściu na emeryturę Profesor rzadko pojawiał się w Instytucie; zrezygnował nawet z uczestnictwa w jego Radzie Naukowej. Do 2009 r. pozostawał na stanowisku redaktora naczelnego seryjnych wydawnictw oświatowych<sup>67</sup> – Monografii z Dziejów Oświaty i rocznika „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, które następnie przekazał swoim uczniom: redakcję Monografii z Dziejów Oświaty objął Leszek Zasztowt, a „Rozpraw z Dziejów Oświaty” Joanna Schiller. Nie oznaczało to jednak zerwania kontaktu z pracownikami – wykładający w Akademii Humanistycznej spotykali się z Profesorem w Pułtusku, bardziej zaprzyjaźnieni byli gośćmi w Jego domu. Proszony o pomoc, nigdy jej nie odmawiał, czytał i komentował robocze wersje tekstów, podpowiadał, gdzie szukać materiałów i jak można lepiej ująć badany temat.

W gabinecie dyrektorskim IHN PAN wiszą dwa portrety ojców-założycieli Instytutu – profesorów Łukasza Kurdybachy i Bogdana Suchodolskiego. Myślę, że powinno tam się znaleźć miejsce na trzeci portret – Profesora Józefa Miąso.

<sup>66</sup> AZ IHN PAN, Wnioski o nadanie orderu – odznaczenia, b.d., k. nlb.

<sup>67</sup> W ramach reorganizacji, jaka miała miejsce w 2003 r., Zakład Dziejów Oświaty stał się Sekcją Dziejów Oświaty w ramach Zakładu Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki. Kierownikiem Zakładu został dr hab. Leszek Zasztowt. W 2009 r. funkcję tę przejęła dr hab. Joanna Schiller. Kolejna reorganizacja z 2024 r. przywróciła pracownię, w tym obecną Pracownię Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury.

## Bibliografia

### Źródła archiwalne

Archiwum Zakładowe Instytutu Historii Nauki PAN, Teczka osobowa nr 65,  
Prof. dr. hab. Józef Miąso, 1.04.1955–31.12.2000.

### Źródła drukowane

**Materiały autobiograficzne, najważniejsze publikacje (układ chronologiczny)**

Miąso J., *Zarys dziejów oświaty dorosłych w Polsce. (Skrypt dla słuchaczy korespondencyjnego Studium Oświaty i Kultury Dorosłych TWP)*, Warszawa 1959.

Miąso J., *Uniwersytet dla Wszystkich*, Warszawa 1960.

Miąso J., *Szkoły realne w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1963, t. 6, s. 93–123.

Miąso J., *Ludwik Krzywicki. Działalność i ideologia oświatowa*, Warszawa 1964.

Miąso J., *Z dziejów szkół kolejowych w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1964, t. 7, s. 123–144.

Miąso J., *Szkolnictwo handlowe w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1965, t. 8, s. 133–168.

Miąso J., *Szkolnictwo zawodowe w Królestwie Polskim w latach 1815–1915*, Wrocław 1966.

*Historia wychowania* [autorstwo rozdziałów], t. 2, red. Ł. Kurdybacha, Warszawa 1967.

Miąso J., *Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1970.

Miąso J., *Z dziejów oświaty polskiej w Stanach Zjednoczonych AP.*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1971, t. 6–7, s. 19–42.

Miąso J., *Oświata dorosłych w Warszawie na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Warszawa XIX wieku 1795–1918*, red. R. Kołodziejczyk, J. Kosim, J. Leskiewiczowa, Warszawa 1971, s. 295–316.

Miąso J., *Szkolnictwo doszkalające zawodowe w Polsce w latach 1918–1939*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1972, t. 15, s. 25–59.

Kurdybacha Ł., *Pisma wybrane*, wybór, wstęp J. Miąso, t. 1–3, Warszawa 1976.

Miąso J., *The History of the Education of Polish Immigrants in the United States*, New York 1977.

*Historia wychowania. Wiek XX*, t. 1–2, red. J. Miąso, wyd. 1, Warszawa 1980 (wyd. 2, 1981, wyd. 3, 1984).

Miąso J., *Oświata dorosłych w Wielkiej Brytanii pierwszej połowy XIX w.*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1980, t. 23, s. 101–124.

Miąso J., *Warunki rozwoju oświaty wśród robotników Królestwa Polskiego drugiej połowy XIX wieku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1981, t. 24, s. 143–174.

- Miąso J., *Szkolno-oświatowe reperkusje rewolucji 1905–1907 r.*, [w:] *Szkolnictwo i oświata w Warszawie*, red. J. Kazimierski et al., Warszawa 1982, s. 129–147.
- Miąso J., *Ruch robotniczy i oświata (1878–1914)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1983, t. 25, s. 39–57.
- Miąso J., *Geneza i rozwój uniwersytetów powszechnych w Anglii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1984, t. 26, s. 109–140.
- Miąso J., *Uniwersytecka tradycja kształcenia nauczycieli*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1985, t. 28, s. 49–64.
- Miąso J., *Kształcenie zawodowe młodzieży pracującej (1918–1939)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1987, t. 30, s. 135–157.
- Miąso J., *Szkoły zawodowe w Polsce w latach 1918–1939. Ich rozwój, organizacja i funkcje społeczne*, Wrocław 1988.
- Miąso J., *Trudne narodziny Politechniki Warszawskiej. (Przyczynek do dziejów polityki naukowej w Królestwie Polskim)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1989, nr 4, s. 777–818.
- Miąso J., *Tajne nauczanie w Królestwie Polskim w świetle dokumentów władz rosyjskich*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1990, t. 33, s. 47–85.
- Miąso J., *Z dziejów szkolnictwa ukraińskiego w Galicji (1867–1914)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1991, t. 34, s. 51–73.
- Miąso J., *Szkolnictwo carskiej Rosji w świetle historiografii amerykańskiej i brytyjskiej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1992, t. 35, s. 115–137.
- Miąso J., *Reformy oświatowe w Prusach, Austrii i Rosji i ich wpływ na szkolnictwo na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX w.*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1995 [1996], nr 3, s. 123–139.
- Miąso J., *Wybrane prace z historii wychowania XIX – XX w.*, Warszawa 1997.
- Miąso J., *Z dziejów polskiego mecenatu naukowego i oświatowego w Rosji. (Uniwersytet Ludowy im. Alfonsa Szaniawskiego w Moskwie)*, „Ars Educandi” 1998, t. 1, s. 11–30.
- Miąso J., *Rola Konwiktów Szaniawskich w Łukowie w edukacji młodzieży drobno-szlacheckiej*, [w:] *Religie, edukacja, kultura. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Stanisławowi Litakowi*, red. M. Surdacki, Lublin 2002, s. 359–372.
- Miąso J., *Komisja Pedagogiczna Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1921–1928) i jej rola w rozwoju nauk pedagogicznych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2003, t. 42, s. 135–159.
- Miąso J., *Garść wspomnień i refleksji*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004, s. 33–49.
- Miąso J., *Szkoły techniczne w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2004, nr 3–4, s. 5–19.

- Miąso J., *Walka o narodową szkołę w Królestwie Polskim w latach 1905–1907 (w stulecie strajku szkolnego)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2005, t. 44, s. 75–103.
- Miąso J., *Wpływ strajku szkolnego 1905 roku w Królestwie Polskim na rozwój polskiej oświaty i myśli pedagogicznej*, „Artes Liberales” 2006, nr 1, s. 37–54.
- Miąso J., *Szkolnictwo w XIX-wiecznej Europie i początki pedagogiki porównawczej w Anglii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2009, t. 46, s. 85–146.
- Miąso J., „Przez oświatę do wolności”, czyli o Polskiej Macierzy Szkolnej w Królestwie Polskim, [w:] *Pamięć wieków kształtuje potomność. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Ludwikowi Grzebieniowi SJ z okazji 70 urodzin*, Kraków 2010, s. 471–487.
- Miąso J., *Generał Alfons Fortunat Szaniawski (1837–1905), fundator „wolnego uniwersytetu w Moskwie. Przyczynek do biografii mecenasa rosyjskiej nauki i edukacji*, [w:] *Akademie nauk, uniwersytety, organizacje nauki. Polsko-rosyjskie relacje w sferze nauki XVIII-XX w.*, red. L. Zasztowt, Warszawa 2013, s. 347–361.
- Miąso J., *Engraved in Memory: A Fragment of Autobiography*, “The Journal of History of Education” [„Przegląd Historyczno-Oświatowy”] 2018, nr 3–4, s. 197–216.
- Miąso J., *Zapiskane w pamięci. Fragment autobiografii*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2019, nr 3–4, s. 118–137.
- Miąso J., *Moja droga do matury (1945–1950)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2020, nr 3–4, s. 30–53.

### Najważniejsze wypowiedzi o kondycji historii wychowania i historii nauki

- Miąso J., *Pracownia Dziejów Oświaty*, „Sprawozdania Wydziału Nauk Społecznych PAN” 1961, z. 1, s. 111–113.
- Miąso J., *Wśród czasopism historycznych*, „Przegląd Humanistyczny” 1962, nr 4, s. 197–200.
- Miąso J., *W pracowniach oświatowców*, „Oświata Dorosłych” 1965, nr 6, s. 325.
- Miąso J., *Historia oświaty i wychowania w kształceniu nauczycieli*, „Głos Nauczycielski” 1971, nr 15, s. 10.
- Miąso J. et.al., *Dyskusja nad nauczaniem historii oświaty i wychowania w szkołach wyższych*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1972, nr 4, s. 647–691.
- Miąso J. et al., [Dyskusja nad rolą badań historycznych w prognozowaniu oświaty, zorganizowana 7.03.1974 przez Komisję Historyczną ZNP], „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1974, nr 3, s. 309–338.
- Miąso J., *Dyskusja nad stanem badań tajnej oświaty w Polsce w latach drugiej wojny światowej i książką: Józef Krasuski, Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, wyd. 2, Warszawa 1977, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1978, nr 4 s. 447–483.

- Miąso J., *Historia oświaty i wychowania oraz perspektywy jej rozwoju*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1979, nr 3, s. 79–82.
- Miąso J. et al., *Dyskusja nad rolą badań regionalnych dla historii oświaty (w dn. 23.03.1980)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1981, nr 2, s. 182–214.
- Miąso J., *History of Science and History of Education*, [w:] *Proceeding of the 16<sup>th</sup> International Congress of the History of Science*, Bucharest 1981, s. 435–438.
- Miąso J., *Międzynarodowa Konferencja Historyków Oświaty*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1983, t. 25, s. 93–104.
- Miąso J., *The Progress of Science and Technology as an Development of Education in Evolution of Education*, [w:] *The Supply of Schooling: Contributions to a Comparative Study of Educational Policies in the XIX<sup>th</sup> Century*, Paris 1983, s. 217–222.
- Miąso J., Bińkowska K., *Sprawozdanie z prac naukowo-badawczych Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN za rok 1983*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1984, nr 3–4, s. 715–718.
- Miąso J., *Historia oświaty i wychowania (stan i perspektywy)*, [w:] *O sytuacji w naukach pedagogicznych*, red. W. Okoń, Wrocław 1985, s. 77–91.
- Miąso J., Róziewicz J., *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w latach 1984–1985*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1986, nr 3–4, s. 910–928.
- Miąso J., *Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1988*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1989, nr 3, s. 719–726.
- Miąso J., *Pracownia Dziejów Oświaty Polskiej Akademii Nauk (1953–1974)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2000, t. 40, s. 111–165.
- Miąso J., *Historia wychowania. Problematyka badawcza*, [w:] *Kształcenie pedagogów w szkole wyższej. Teoria i praktyka*, Pułtusk–Warszawa 2015, s. 21–28.

### Literatura przedmiotu

- Bartnicka K., *Łukasz Kurdybacha (1907–1972). Stan badań i problematyka badawcza*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1997, t. 38, s. 103–145.
- Bartnicka K., *Łukasz Kurdybacha – twórca Pracowni Dziejów Oświaty (1907–1972)*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004 s. 109–149.
- Bartnicka K., *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania, oświaty, nauki. Uczony, mistrz, przyjaciel i kolega*, [w:] *Historia. Społeczeństwo. Wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, red. eadem, J. Schiller et al., Pułtusk–Warszawa 2004, s. 13–22.
- Bartnicka K., *Profesor Józef Miąso – historyk wychowania i współtwórca Towarzystwa Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, nr 17/18, s. 162–168.

- Bartnicka K., *Profesorowi Józefowi Miąso – z okazji jubileuszu*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2020, nr 3–4, s. 7–29.
- Historia. Społeczeństwo. Wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, red. K. Bartnicka, J. Schiller et al., Pułtusk–Warszawa 2004.
- Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004.
- Jakubiak K., *Kształtowanie podstaw metodologicznych i dydaktycznych historii wychowania w II Rzeczypospolitej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2000, t. 40, s. 177–188.
- Kamińska J., *Dzieje Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Zarys*, [w:] *Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Jubileusz pięćdziesięciolecia*, red. eadem, Warszawa 2004, s. 183–226.
- Kowalska J., *Wykaz promocji doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich uzyskanych w IHN PAN*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004 s. 417–422.
- Schiller-Walicka J., Szumski J., *Bibliografia zawartości „Rozpraw z Dziejów Oświaty” za lata 1958–2013 (50 tomów)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2013, t. 50, s. 225–284.
- Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków 2006.
- Szulakiewicz W., *Historia wychowania 1995–2004. Środowisko – kierunki badań – perspektywy rozwoju*, „Rocznik Pedagogiczny” 2004, t. 27, s. 59–76.
- Szulakiewicz W., *Józef Jan Miąso – nestor polskiej historii oświaty i wychowania*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2025, t. 28, nr 2, s. 213–233.
- Szulakiewicz W., *„Rozprawy z Dziejów Oświaty” (1958–2002). Studium z historii czasopisma*, Toruń 2004.
- Sygocki W., *Instytut Historii Nauki PAN w latach 1953–2003. Kalendarium*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004, s. 17–30.
- Szybiak I., *Katedra Historii Oświaty i Wychowania (1953–2003)*, [w:] *Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego. Jubileusz pięćdziesięciolecia*, red. J. Kamińska, Warszawa 2004, s. 183–226.
- Tylińska E., *Bibliografia prac Józefa Miąso za lata 1958–2003*, [w:] *Historia. Społeczeństwo. Wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, red. K. Bartnicka, J. Schiller et al., Pułtusk–Warszawa 2004, s. 23–34.

**Dr hab. Joanna Schiller-Walicka**, profesor w Instytucie Historii Nauki im. L.&A. Birkenmajerów PAN, kierowniczka Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury. Zajmuje się historią oświaty, nauki i kultury w XIX i XX w.: historią szkolnictwa średniego i wyższego w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim oraz historią nauk humanistycznych w XIX w. W ostatnich latach pracuje nad spuścizną naukową prof. Andrzeja Walickiego i stanem nauk humanistycznych w okresie powojennym. Ważniejsze prace: *Universitas rossica. Koncepcja rosyjskiego uniwersytetu 1863–1917*, Warszawa 2008; *Cesarski Uniwersytet Warszawski: między edukacją a polityką 1869–1917*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, red. T. Kizwalter, Warszawa 2016, s. 557–703; *Nauki humanistyczne na Uniwersytecie Warszawskim. Pierwsze stulecie 1816–1915*, Warszawa 2020; *Nieznane listy Andrzeja Walickiego do Isaiaha Berlina*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2023, nr 1, s. 295–324; *Andrzeja Walickiego biografia intelektualna. Ostatnie dziesięciolecie*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2024, nr 1, s. 153–184.

Data zgłoszenia: 24 sierpnia 2025 r.

Data przyjęcia do druku: 11 września 2025 r.

